

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie
Studijní program: B 6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie humanitních věd

Pojetí náboženství v díle Tomáše G. Masaryka
Reflexion of Religion in philosophy of Tomáš G.
Masaryk

Bakalářská práce: 12-FP-KFL-184

Autor:
Martin Vávra

Podpis:
Martin Vávra

Vedoucí práce: Doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
46				21	

V Liberci dne: 28. 6. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

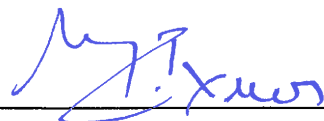
pro (kandidát): Vávra Martin
adresa: U Trati 907, Jičín, 50601
studijní obor (kombinace): Filosofie humanitních věd
Název BP: Pojetí náboženství v díle Tomáše G. Masaryka
Název BP v angličtině: Reflexion of Religion in philosophy of Tomáš G. Masaryk
Vedoucí práce: doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: 10.12.2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 1.12.2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

MARTIN VÁVRA

Datum:

8.12.2010

Podpis:

Název BP: POJETÍ NÁBOŽENSTVÍ V DÍLE TOMÁŠE G. MASARYKA

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

Cíl: Diplomant se bude věnovat kritické reflexi pojetí náboženství ve filosofickém díle TGM. Cílem práce bude zejména vymezení Masarykova chápání náboženství ve vztahu člověka a moderní společnosti. Dále bude věnována pozornost Masarykově kritice "formálního" náboženství. V neposlední řadě bude práce obsahovat i rozbor vybraných reakcí na Masarykovo pojetí náboženství.

Požadavky: Schopnost kritické analýzy

Metody: kritický rozbor textů, komparativní metoda

Literatura: Tomáš G. Masaryk: Moderní člověk a náboženství, MÚ AV ČR, Praha 2000 (2. vyd.)
Tomáš G. Masaryk: Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus, ÚTGM, Praha 2000
Jaroslav Opat: Filosof a politik Tomáš Garrigue Masaryk 1882 - 1893, Index, Köln 1987

Čestné prohlášení

Název práce: Pojetí náboženství v díle Tomáše G. Masaryka
Jméno a příjmení autora Martin Vávra
Osobní číslo: P07000898

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 28. 6. 2013

Martin Vávra

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu a konzultantovi mé bakalářské práce, docentovi PhDr. Davidovi Václavíkovi, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování práce poskytoval. Dále bych chtěl poděkovat mé rodině za podporu během studia na vysoké škole.

.

Anotace

Práce se zabývá osobou Tomáše Garrigua Masaryka v souvislosti s jeho pojetím náboženství. Pozornost bude věnována jeho náboženskému vývoji, osobitým názorům, spojeným s kritikou církve, a také moderní společenské krizi, v níž se podle Masaryka lidstvo nachází. Představeny budou osoby, jež Masaryka ve směru náboženském ovlivnily, v čele s Ježíšem Kristem. V textu práce se objeví rovněž pohledy odborníků, kteří se Masarykem zabývali. Prostor bude vyhrazen i na otázku smyslu českých dějin v kontextu s náboženstvím a úlohou českého národa na mapě světa. Cílem bakalářské práce je představit Masaryka, jako věřícího člověka s vlastním osobním náboženským pojetím. Záměrem je také zdůraznit, jak významnou roli hrálo náboženství v Masarykově životě.

Klíčová slova

Ježíš Kristus, církev, náboženství, Tomáš Garrigue Masaryk, katolicismus, krize

Annotation

This work is concerned with the person of Tomáš Garrigue Masaryk in relation to his approach to religion. Focus will be placed upon his religious development, distinctive opinions related to criticism of the church, and also upon modern social crisis, in which, according to Masaryk, mankind finds itself. Persons that influenced Masaryk concerning religion will be introduced, Jesus Christ leading the list. The work also incorporates views of the experts who studied Masaryk. Space is also allocated to the question of the meaning of Czech history in context of religion and of the role of the Czech nation in the World. The aim of this bachelor thesis is to introduce Masaryk as a religious man with his own distinctive approach to religion. The work also tries to emphasize how important religion was in Masaryk's life.

Key words

Jesus Christ, church, religion, Catholicism, crisis

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Masarykův náboženský vývoj.....	11
2.1	Dětství	11
2.2	Studia, formování náboženského názoru	12
2.3	Univerzita, vystoupení z katolické církve	14
2.4	Charlotta Garriguová, vstup k protestantům	15
3	Masarykův pohled na náboženství	18
3.1	Krize moderního člověka	18
3.2	Nové náboženství	21
3.3	Názory na Masaryka	23
4	Masarykovy vzory, prozřetelnost.....	27
4.1	Ježíš Kristus	27
4.2	Jan Hus	31
4.3	Prozřetelnost a nesmrtelnost	33
5	Čechy a náboženská reformace	37
5.1	Náboženství v českém národě	37
5.2	České místo mezi evropskými národy	40
6	Závěr	42
7	Zdroje	Chyba! Záložka není definována.

1 Úvod

Tomáš Garrigue Masaryk byl člověk, který se významným způsobem zapsal do českých dějin. Jeho odkaz nalezneme v mnoha směrech. Myslím si, že většina společnosti ho vnímá předně jako prvního prezidenta samostatného Československa, tudíž je znám hlavně jako politik. Nelze však opomenout fakt, že Masaryk byl výrazným aktérem také na poli filosofickém, sociologickém a žurnalistickém. Své myšlenky hlásal do světa rovněž z pozice pedagoga. Masaryk se snažil rozebírat veškeré společenské a světové otázky. Sám napsal mnoho prací s různorodou tematikou, ve kterých vyjadřuje své názory na stav dění u nás i ve světě. Ty pochopitelně byly, jsou a jistě také budou předmětem zkoumání lidí, jenž se o Masarykovy životní postoje a činy zajímali.

Hybnou silou, která Masaryka doprovázela při všech jeho aktivitách a bez níž by podle jeho vlastních slov nemohl být člověkem, jakým byl, představovalo náboženství. Masarykův pozitivní vztah k Bohu a jeho celkové pojetí náboženské otázky bude právě tématem, jemuž se chci v této práci věnovat.

Nejsem pochopitelně první, kdo se věnuje problematice Masarykova vztahu k náboženství. Celá řada autorů velice podrobně zkoumala jeho spisy, zabývající se náboženstvím, a snažila se vyvodit z nich nějaké závěry. Můžeme mluvit o rovině filosofické, teologické, či jiné, ale faktem zůstává, že většina těchto osob nenalezla jasně zřetelnou kategorii, kam by mohla Masaryka zařadit. Důvodem je jistě také to, že samotný Masaryk nepodal žádný ucelený souhrn svých přesvědčení. Jeho postoje jsou zaznamenány ve více dílech, a proto je pro odborníky těžké najít jasnou Masarykovu filosofickou teorii o náboženství, která by je uspokojila. To ovšem Masaryk věděl, proto se také nikdy nepovažoval za výrazného náboženského myslitele. O náboženství neměl potřebu veřejně mluvit či psát. Tvrdil, že náboženství je intimní duševní prožitek, který nelze plně postihnout slovy a teoriemi, ale musí prý být praktikováno aktivním životem a s tím souvisejícími činy.

Jako příklad může posloužit úryvek z Masarykova spisu *V boji o náboženství*: „Co do obsahu je náboženství řešení problému věčnosti; nikoliv jen řešení teoretické,

nýbrž zároveň praktické, neboť problém věčnosti musí člověkem být žit. Člověk nemůže o smyslu svého života jen přemýšlet, ten život musí být žit.“¹

Masarykova náboženská představa byla v mnoha směrech odlišná od výkladu křesťanských církví. Přál si, aby se církve přizpůsobily moderní době a jejím duchovním potřebám, jež už jsou jiné než v letech dřívějších. Masarykův výklad náboženství, jak už bylo zmíněno, komentovalo mnoho autorů. Někteří odborníci s jeho pojetím, bez jasné filosofické teorie, výrazně nesouhlasili, jiným byl jeho osobitý přístup k Bohu a lidem, založený na mravnosti, sympatický. Například M. Šmíd, autor, který se Masarykovým vztahem k náboženství podrobně zabývá ve své knize *Masaryk a česká Katolická moderna*, si myslí toto: „Celé jeho úsilí o náboženskou reformu prostoupila hlavní myšlenka, a to sloučit víru s rozumem, který představovala moderní věda. Masaryk se chtěl zbavit „zaslepenosti a zkosnatělosti“ víry zjevení, víry dogmat a nařízení, která zabraňovala nábožensky žít.“²

V této práci se snažím na základě použité literatury zjistit, co pro Tomáše Garrigua Masaryka znamenalo náboženství a jak velký význam hrálo v jeho životě. Předmětem zájmu budou, jak texty vybraných autorů, tak rovněž texty muže, o kterém je tato práce, tedy Masaryka. Za použití kritické analýzy se práce zaměřuje na témata, týkající se: vztahu Masaryka s křesťanskými církvemi, úlohy vědy a rozumu v Masarykových náboženských přesvědčeních a v neposlední řadě také odkazu Ježíše Krista, jehož zbožný a mravný život byl pro Masaryka příkladem správného chování. Komparativní metodou budou porovnány názory osob, které se Masarykovým poměrem k náboženství věnovaly.

Práce je rozdělena do několika kapitol. První kapitola chronologicky popisuje životní události, které ovlivnily vývoj Masarykových názorů o náboženství. V následující kapitole se věnuji Masarykovým představám o reformě náboženství, která je podle něho nezbytná, jelikož se společnost nachází v moderní krizi, v jejímž důsledku narůstá počet sebevražd. Tento Masarykův názor jde ruku v ruce s kritikou církví. Dále budou v této kapitole uvedeny postoje odborníků, kteří Masaryka po náboženské a filosofické stránce hodnotili. Další kapitola obsahuje představení

¹Masaryk, T. G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1947. s.22.

²Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno : Nakladatelství L. Marek, 2007, s.22.

historických osob, jež „sloužily“ Masarykovi jako náboženské vzory. Konkrétně se jedná o Ježíše Krista a také Jana Husa. Rozborům bude podroben rovněž Masarykův vztah k pojmům: prozřetelnost a nesmrtelnost. Poslední kapitola pojednává o důležitých událostech, jež tvoří dějiny českého národa a které mají podle Masaryka náboženský smysl. Představeny budou rovněž Masarykovy humanitní ideály. Zaměřím se také na stav náboženství u ostatních národů v porovnání s náboženstvím českým.

2 Masarykův náboženský vývoj

2.1 Dětství

Tomáš Garrigue Masaryk se narodil 7. března 1850 v Hodoníně. Jeho matka Terezie Masaryková, rozená Kropáčková byla německé národnosti a pracovala jako kuchařka v panských službách. Otec Jozef Masaryk byl na rozdíl od své manželky národnosti slovenské a vykonával povolání kočího. Tomáš vyrůstal společně se svými mladšími bratry Martinem a Ludvíkem ve skromných poměrech. Z hlediska náboženského měla na Masaryka největší vliv matka, která byla silně věřící katoličkou, což nebylo vzhledem k tomu, že katolictví tehdy na Moravě převládalo, nic neobvyklého. Paní Masaryková měla v rodině hlavní slovo. Otec nebyl vzdělaný a často své ženě dobrovolně ustupoval.³

Dalším důležitým člověkem v Masarykově náboženském vývoji byl kaplan František Satora. Toho si velmi oblíbil, a jelikož byl již v raném věku velmi hloubavý, vyzvídal od něj odpovědi na otázky, které mu vrtaly hlavou. Jak silný byl Masarykův vztah k Satorovi, dokumentují jeho samotná slova, vedená ke Karlu Čapkovi: „Když jsem mu ministroval, zdálo se mi, že páter František je jako Pánbůh a já jsem mu anděl. To bylo mé největší štěstí. Mnohem větší, než když jsem zpíval na kruchtě. Nu, to víte, byl jsem také pyšný na svou ministrantskou komži.“⁴

Satora měl Masaryka také moc rád, a protože věděl o jeho vnímavosti a zvědavosti, vzdělával ho, ať už ústně nebo prostřednictvím knih, které mu půjčoval. Zasvětil ho také více do problematiky katolicismu. Když Masaryk zjišťoval, že ne všechny jeho otázky mají pro něj srozumitelnou odpověď, necítil se zcela uspokojen a začínaly v něm zráet první pochybnosti o katolické víře.⁵

V této době se také seznamuje s faktem, že existují i jiné církve: „Nedovedl jsem si v té době ani představit, že může být nějaká jiná víra než katolická. V Čejkovicích jsem našel v nějakém starém kalendáři článek o Rusku. Bylo v něm

³Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. svazek edice Kdo je... 1. vyd. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. s. 7.

⁴Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 19.

⁵Machovec, M. *Tomáš G. Masaryk*. 3. vyd. Praha : Česká expedice a Riopress, 2000. s. 24.

o pravoslavné církvi a nemůžete si představit, jak jsem byl zneklidněn zprávou, že také jiná víra než naše má poutě, poustevníky, svaté a zázraky“.⁶

2.2 Studia, formování náboženského názoru

Masarykova první školní léta se odehrála v čejkovické škole. Tam v posledním ročníku při vizitaci velmi pozitivně zaujal děkana, když přednesl z čítanky článek a báseň. Následně děkan doporučil rodičům, aby Tomášovi dovolili pokračovat ve studiu. Ti souhlasili, a tak Masaryk vystudoval v letech 1861–1863 nižší reálku v Hustopečích, odkud pocházela jeho matka.⁷

Na této škole se mu dařilo dobře. Hodně ho zaujaly například přírodní vědy. Následně měl jít na přípravný učitelský kurz, ale jelikož tam brali chlapce až od šestnácti let, měl Masaryk smůlu. Čas, který následoval po této události, sám nazývá lajdáckým. Zasáhli ovšem rodiče a poslali svého syna do Vídně učit se řemeslu zámečnicka.⁸

Stereotyp mechanické práce ho ale po pár týdnech omrzl, a když mu navíc jeho spolužák ukradl jeho oblíbené knížky, utekl domů do Čejče, kam byl přeložen jeho otec. V Čejči se začal učit kovařině. Byl to nápad otce, jelikož Masarykova rodina sousedila s jistým Benešem, který toto povolání také vykonával. Kovářství ho na rozdíl od předešlého oboru poměrně bavilo. Dokonce si dokázal představit, že by jeho realizace v životě mohla vézt touto cestou.⁹

Jednoho dne ovšem náhodně potkal svého bývalého učitele z Hustopečí, který se právě vracel od Masarykových rodičů. Cílem jeho návštěvy bylo přesvědčit je, aby Tomáše dali k jeho otci do čejkovické školy, kde by dělal učitelského praktikanta. Tak se také stalo. Na tomto místě potkal opět kaplana Satoru. Za jeho přispění se stával dospělejším a uvědomělejším. Začal se také vzdělávat v latině. V tomto jeho životním období se začaly objevovat první rozpory mezi ním a hlasem církve.

⁶Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 19

⁷Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. svazek edice Kdo je... 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. s. 8.

⁸Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 32.

⁹Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. svazek edice Kdo je... 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. s. 8, 9.

„ Tehdy jsem měl také první potyčku s církevní vrchností. Vykládal jsem dětem ve škole podle toho, jak jsem se tomu naučil na reálce, že Slunce stojí a že se Země točí kolem Slunce. Děti to řekly doma a matky si šly stěžovat k panu děkanovi, že jim kazím děti, že učím věci neslýchané proti Písmu svatému“, vzpomíná.¹⁰

Značná životní změna se odehrála v roce 1865, když Masaryk dle rad Satory složil ve Strážnici zkoušky na německé gymnázium v Brně. Poměrně dobře obstál i v latině, z které měl strach, jelikož si uvědomoval své značné nedostatky.¹¹

Jeho začátky v Brně nebyly rozhodně jednoduché. Finanční podporu od rodičů neměl, a tudíž se musel spolehnout sám na sebe. Pokud se chtěl v Brně uživit a zůstat na škole, musel nějak vyřešit svoji finanční situaci, což se mu díky jeho inteligenci a pílí podařilo. Ve škole měl výborné výsledky a v souvislosti s tím dostával prospěchové stipendium. Klíčovým bodem v Masarykově životní dráze bylo přijetí do zámožné rodiny brněnského policejního ředitele Le Monniera, kde měl dělat vychovatele jeho synovi a zároveň svému spolužákovi Franzovi. Měl problémy s chůzí a potřeboval zvláštní péči.¹²

Masaryk ve škole vnímal neustálé rozepře mezi českými a německými spolužáky. Už tehdy ho začaly zajímat také otázky národnostní. Při návštěvách schůzí katolických dělníků ho zaujal vlastenecký kněz Matěj Procházka- katecheta brněnského gymnázia.

To byl jediný profesor na škole, kterého si vážil. Dozvídal se od něho další nové poznatky, například se začal seznamovat se socialismem.¹³

Masaryk neměl s prospěchem absolutně žádný problém ba naopak. Potíže ale nastaly, když jednoho dne odmítl jít ke zpovědi. Důvodem bylo jeho kritické zkoumání církve a náboženství a s tím spojené přesvědčení o tom, že současná církev je spíše organizací lidskou než Božskou. Velice se mu přičil například formalismus zpovědí. Odpuštění hříchů se mu zdálo příliš jednoduché. Necítil u lidí prvky mravnosti,

¹⁰Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 33, 34.

¹¹Polák, S. *T. G. Masaryk – Za ideálem a pravdou- Kniha 1 – 3*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství DD, 1994. s. 49.

¹²Opat, J. *Filozof a politik T. G. Masaryk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990. s. 26.

¹³Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992.s. 36.

které by zabráňovaly další hříchy konat, naopak slýchal své spolužáky, jak si svěřují, kdo byl tak, či onak vychytralý při zpovědi.¹⁴

M. Šmíd o vnitřním rozporu Masaryka s církví říká: „Masarykova víra byla v mládí zkoušena z různých stran. Církevní dogmata, víra v zázraky a povinné zpovědi, které věřící prožívali spíše formálně než upřímně, odcizovaly Tomáše víře jeho dětství“.¹⁵

Toto Masarykovo rebelství se ale vůbec nelíbilo řediteli gymnázia, a tak se rozhodl, že ho ze školy vyloučí. Naštěstí mu pomohl Le Monnier. Dokázal se s ředitelem domluvit na tom, že Masaryk mohl dokončit ročník s tím, že další rok již nastoupí na jinou školu. Situaci nahrálo Le Monnierovo stěhování do Vídně v roce 1869. Masaryk vzal totiž stejně jako svoji rodinu s sebou a záhy se talentovaný student dostal na vídeňské Akademické gymnázium. Tam také v roce 1872 úspěšně odmaturoval.¹⁶

2.3 Univerzita, vystoupení z katolické církve

Po dokončení střední školy začal Masaryk studovat na filosofické fakultě vídeňské univerzity. Filosofie a otázky s ní spojené ho vždy velmi zajímaly. V dubnu 1874 nastoupil na univerzitu další významný člověk v Masarykově náboženském zrání, profesor Franz Brentano.¹⁷

Brzy se spřátelili, jelikož Masaryk ve svém profesorovi viděl člověka s podobným názorem na katolicismus a navíc jím byl zasvěcen do antické filosofie, o kterou se velmi zajímal. Brentano Masaryka seznámil s velikány Sokratem, Platónem a Aristotelem. Obzvláště Platón byl v jeho životě velmi důležitou osobností. Masaryka fascinovala problematika nesmrtelnosti duše. Není proto náhoda, že později obhájil svoji disertační práci na téma *Podstata duše u Platóna*. Masaryk byl tímto tématem

¹⁴Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992 .s. 36

¹⁵Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická modena*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007, s. 15, 16.

¹⁶Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. svazek edice Kdo je...1.vyd.Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. s. 10.

¹⁷Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. svazek edice Kdo je...1.vyd.Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990.s.12.

tak zaujat, že si dokonce nechal zapsat stáž v pitevně, aby zjistil, co z člověka po smrti zůstane.¹⁸

Masaryk díky Brentanovi posílil své kritické uvažování vůči církvi, a když bylo v roce 1870 vyhlášeno dogma o papežské neomylnosti, rozhodl se v následujícím roce vyjádřit svůj nesouhlas ne pouze slovy, ale i činem. Masaryk obecně neuznával dogmata, jelikož si zakládal na rozumu a nepřijímal žádnou víru, která by nebyla podložena rozumem. Došlo tedy k tomu, že Masaryk v roce 1871 z katolické církve vystoupil. Ten samý krok učinil o dva roky později také profesor Brentano.¹⁹

Ne ve všem se však tyto dva shodovali. Masaryk na rozdíl od Brentana vkládal ke vztahu k Bohu daleko více cit a nepodporoval profesorův radikální odklon od náboženství. Brentano byl filosofický teista a toužil po novém vědeckém náboženství, které by lépe vyhovovalo moderní době. Dosavadní náboženství již považoval za překonané. Naproti tomu Masaryk prožíval silný osobní vztah k Bohu, spojený s uctíváním Ježíše. Ten byl pro Masaryka největším náboženským vzorem.²⁰ Masarykův vztah k Ježíšovi více rozeberu v jedné z kapitol.

V souvislosti s profesorem Brentanem je rovněž důležité zmínit, že právě u něj v roce 1879 Masaryk habilitoval spisem *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. V tomto díle se Masaryk zaměřuje na příčiny sebevražedného jednání lidí, které podle něho souvisí zejména s krizí moderního člověka. Ta má být zapříčiněna hlavně upadajícím zájmem lidí o Boha. K tématu sebevraždy a moderní krize se ještě vrátím, a to v daleko širším rozsahu.

2.4 Charlotta Garriguová, vstup k protestantům

Na Masarykův náboženský vývoj měla bezesporu vliv také jeho žena Charlotta Garriguová, s tou se seznámil v roce 1877 během svého studijního pobytu v Lipsku. Charlotta byla členkou unitářské církve, protestantsky orientovaná. Právě na protestantský směr se Masaryk během svého působení v Lipsku zaměřoval čím dál,

¹⁸Mahler, Z. *Ano, Masaryk*. Praha: Primus, 2005.s. 20, 21.

¹⁹Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. svazek edice Kdo je...1.vyd.Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví,1990.s.12.

²⁰Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007, s. 16.

tím více. Masaryk byl Charlottou okouzlen hlavně kvůli její velké zbožnosti a mravním zásadám. Rozuměli si také v otázkách umění, estetiky a životních ideálů.²¹

Krátce bych se ještě vrátil k unitářskému náboženskému směru, který vyznávala Masarykova žena Charlotta. Právě seznámení se budoucích manželů Masarykových výrazně přispělo k organizaci tohoto vyznání na našem území. Do té doby nebyla společnost v Čechách s unitářstvím příliš seznámena. Unitářství má svůj původ v židovsko-křesťanské tradici. Zásadní událostí pro jeho rozvoj byla také reformace z 16. století. Nutno říci, že formy unitářství nejsou všude ve světě stejné. Jaké jsou tedy hlavní myšlenky unitářského proudu? Základy unitářství stojí na odmítání dogmatu o svaté trojici. Zásadní je tedy víra v Boží jednotu. Unitáři zastávají názor, že věda, filosofie a rozumné racionální myšlení nestojí v protikladu proti víře v Boha, ale naopak by ji měli doplňovat. Bible není pro unitářské stoupence stejně posvátná a jedinečná kniha, jako pro katolíky, jelikož v ní vidí texty, upravované lidmi, jež nejsou neomylní. V Bibli vidí zdroj moudrosti, stejně jako v jiných knihách. Unitáři dále například tvrdí, že žádné náboženství nemá právo na absolutní teologickou pravdu.

Kromě již zmíněných manželů Masarykových, měl na rozvoj unitářství v českých zemích velký vliv také kazatel Norbert Fabián Čapek, který se s tímto náboženstvím seznámil v USA. Čapek v roce 1922 založil sdružení s názvem Svobodné bratrství. To spojovalo soudobé unitářství s domácími tradicemi. Hlavní zásady českého unitářství viděl Čapek v racionálně zdůvodněném a tolerantním náboženství, které má mít rysy antropocentrismu. Zájem má vzbuzovat metafyzika, mystika a iracionalismus. Cílem tohoto proudu má být mravní společenská obroda v duchu Masarykových humanitních ideálů.²²

Jak již bylo uvedeno, protestantsky zaměřená Charlotta ovlivnila nábožensky patřičným způsobem také Masaryka. Karlovi Čapkovi o tomto Masaryk říká: „S ní jsem dostal z protestantismu do svého života to nejlepší, tu jednotnost náboženství a života, náboženskou praktičnost, náboženství pro všední dny.“²³

²¹Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*..1.svazek edice Kdo je...1. vyd.Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví,1990.s. 13.

²²Pavlincová, H., Horyna, B. *Judaismus Křesťanství Islám*. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 387.

²³Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992.s. 60.

V roce 1880 se tedy Masaryk rozhodl vstoupit do reformované evangelické církve. Důvodů pro tento čin bylo více. Přestože odešel z katolické církve, stále hrálo náboženství v jeho životě hlavní roli. Masaryk v protestantské církvi našel určitou reformu oproti církvi katolické, u které kritizoval mimo jiné její dogmata o pravdě, založená pouze na víře. Masaryk požadoval pravdu vědeckou, kriticky ověřenou. Dalším faktem můžou být Masarykovy sympatie k hlavním postavám Národního obrození, jež byly také protestanti. Můžeme zmínit například Kolára, Šafaříka nebo Palackého.

Masaryk cítil náboženství velice individuálně a subjektivně, což mu bránilo i u protestantské církve zcela přijímat její světové názory. J. Opat tvrdí, že Masarykovo protestantství bylo velmi svérázné a plné uspokojení, stejně tak jako vnitřní klid, v něm nenašel. Myslí si také, že jeho účast mezi protestanty ovlivnilo narození dětí, jelikož Masaryk nechtěl, aby byly vychovávány v nejednotném náboženském prostředí.²⁴

Je tedy patrné, že Masarykovým náboženským představám reformovaná evangelická církev nevyhovovala tak, jak by si přál. On ale považoval za důležité patřit k nějaké skupině, která je nábožensky aktivní. Nechtěl se stavět mimo církevní společnost, protože by se cítil izolovaný.

Podle S. Poláka Masarykovi na církvích obecně vadil jejich klerikalismus. Jevily se mu jako instituce politické, jenž mají snahu státu vládnout. On si přál, aby fungovaly jako volná sdružení, vyznávající mravní a náboženské hodnoty. Takto se mu bohužel nejevil ani protestantismus. Polák dále zmiňuje Masarykovo vlastní, silné náboženské prožívání, kvůli kterému měl s církvemi rozpor. Masaryk toužil po novém náboženství, jež by naplňovalo potřeby člověka v moderním světě. Raději měl ateisty, kteří se chovají mravně a láskyplně než takzvané věřící, kteří se zúčastňují církevních obřadů pouze formálně, a kterým chybí náboženská opravdovost.²⁵

²⁴Opat, J. *Filozof a politik T. G. Masaryk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990. s. 41, 42

²⁵Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*. 1. svazek edice Kdo je...1. vyd. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. s. 23.

3 Masarykův pohled na náboženství

V této kapitole se zaměříme na Masarykovo osobní chápání náboženství, což není vůbec snadné, jelikož Masaryk během života své názory měnil a ucelené dílo, kde by jasně svůj pohled prezentoval, nikdy nenapsal. Své postoje směrem k Bohu či církvi rozdělil do mnoha svých děl, kde se této problematice dotýkal, ale nelze jasně určit Masarykovu teorii, která by uspokojila kritiky, zabývající se touto tematikou.

Masarykovy úvahy můžeme objevit například v díle *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty* (1879). Tam zkoumá mimo jiné souvislost ztráty víry v Boha se sebevražedným jednáním. Duchovní krizi člověka rozebírá také v jednom z jeho zásadních děl s názvem *Moderní člověk a náboženství* (1896-1898). Své myšlenky o bohu vložil v neposlední řadě do děl *V boji o náboženství* (1904) nebo *Ideály humanitní* (1901).

Myslím si, že nejucelenější Masarykovy pohledy na náboženství je možné naléznout v Čapkových *Hovorech s T. G. Masarykem*. V tomto díle se Masaryk Čapkovi svěřuje, řekl bych velmi uvolněnou a pro čtenáře nenáročnou formou.

Masaryk ale obecně na veřejnosti o náboženství nerad mluvil. Tvrdil, že pocity nelze vyjádřit slovy, a tudíž nelze vnitřní náboženství zcela postihnout. Patočka sdílí názor, že náboženství je Masarykovi hlavní osou jeho myšlení a celkovou životní atmosférou. Dále zmiňuje, že svět bez osobního poměru k Bohu by pro Masaryka byl nemyslitelný. Pouze díky tomuto poměru cítí smysl života a lásku k Bohu i lidem.²⁶

3.1 Krize moderního člověka

Když byl Masaryk ještě v dětském věku, šokovala ho událost, která se stala na zámku v Čejkovicích. Oběsil se tam mladý chlapec, což byl čin, který Masaryk nemohl pochopit. Vzpomínal na to i při debatách s Karlem Čapkem: „Před časem se ve stáji na zámku oběsil pacholek. Mně pak ukazovali branku, na které visel, a já jsem se vám té branky zrovna bál, s takovou hrůzou jsem se na ni díval a nikdy jsem prahu do té maštale nepřekročil.”²⁷

²⁶Patočka, J. *Tři studie o Masarykovi*. 1. vyd. Praha: Váhy, 1991. s. 17.

²⁷Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 21

Od této chvíle se Masaryk ve svém nitru zabýval otázkou, co vede člověka k tomu, aby sám ukončil svůj život. Není tedy náhodou, že byla Masarykova habilitační práce s názvem *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty* věnována právě této vážné problematice.

„Mně připadalo strašné a nepochopitelné, jak si někdo může vzít život. Jen si to doopravdy představte, vzít si život! To je něco tak nepřirozeného, tak zvráceného! To mně pořád leželo v hlavě. Můj spis o sebevraždě je odpovědí k těm dětským a také pozdějším zkušenostem“, vysvětluje Čapkovi motivaci ke svému dílu o sebevraždě.²⁸

V něm rozebírá příčiny čím dál tím většího nárůstu sebevražedného jednání lidí. Rozdělil je na dvě kategorie, a to působení přírody a působení fyzické a duševní organizace lidské.²⁹ Obecně lze říci, že Masaryk dává do souvislosti akt sebevraždy s takzvanou moderní krizí člověka. Ta je podle něho způsobena hlavně odcizením člověka od Boha. Podle Masaryka moderní člověk postrádá duchovní jistotu, trpí nadměrným individualismem a má skeptický světový názor. Názory na civilizační krizi s Masarykem sdílel například i Husserl.³⁰

V *Sebevraždě...* Masaryk uvádí pojem polovičatost, který vysvětluje tím, že moderní člověk nemá rozum rovnoměrně sjednocený s mravností. V důsledku toho ztrácí radost ze života: „Jsme příliš rozumní, abychom byli dobrými a příliš špatní, abychom byli úplně moudrými.“³¹

V době kdy psal toto své habilitační dílo (1879) ještě věřil, že nastalou duchovní krizi lidstva je schopna vyřešit katolická církev svými reformami. Musela by ale podle něho nabídnout lidem jiné pojetí náboženství. Takové, jež by se dalo vyložit vědecky a rozumem. Pozitivní názor na změnu katolické církve, ale postupem času ztrácel, přestože cítil, že lidstvo potřebuje nějakou náboženskou organizaci. V této době si také začal pohrávat s myšlenkou „nového náboženství“. Masaryk tvrdí, že člověk by neměl pátrat po tom, co je náboženství a jak vzniká. Měl by ho naopak žít v každodenní praxi na základě mravnosti a lásky.

²⁸Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992 .s. 21

²⁹Masaryk, T. G. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4.vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 19.

³⁰Patočka, J. *Tři studie o Masarykovi*. 1. vyd. Praha: Váhy, 1991. s. 6, 7.

³¹Masaryk, T. G. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4.vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 76.

Jakou roli hraje náboženství v lidském životě popisuje v *Sebevraždě*: „Náboženství _ jmenovitě myslím na náboženství monoteistická _ dodává člověku víru v Boha a v nesmrtelnost ve všech okolnostech života útěchy, ve všech protivenstvích naděje a posiluje jeho lásku k lidstvu; proto je nábožný člověk za všech okolností života veselý, jeho víra, jeho přesvědčení a jeho jistota poutá ho nejenom k nebi, nýbrž zároveň k zemi a životu“.³²

Pokud jsem zmínil, že se Masaryk intenzivně zabýval problémem sebevraždy, nelze opomenout také názory E. Durkheima, významného francouzského sociologa, jenž se příčinami sebevražd také zabýval. V roce 1897 na toto téma napsal dílo s názvem *Sebevražda: sociologická studie*. Durkheim tedy cítil potřebu rozebrat tento vážný soudobý společenský jev konkrétněji, stejně jako Masaryk. Durkheimův pohled je takový, že čin sebevraždy souvisí s povahou společnosti. Člověk podle něho nepáchá sebevraždu primárně kvůli osobním problémům, důvodem je prý společenský systém, který takovéto chování může vyvolat.“Durkheim používá pojem sociální regulace a integrace. Myslí tím to, že psychický stav jedince je v kontextu s mírou a způsobem jeho začlenění se do společnosti. Durkheim odmítá názory dalšího francouzského sociologa Gabriela Tardeho, který tvrdí, že sebevražda vzniká v důsledku principu nápodoby. Jinými slovy, důležitým faktorem je podle Tardeho skutečnost, že lidé imitují chování druhých lidí. Durkheim dále odmítá, podobně jako Masaryk, teorie o vlivu klimatu na sebevraždnost. Nesouhlasí rovněž s myšlenkami o faktorech dědičnosti nebo faktorech socio-psychologických, jež podle některých odborníků hrají u sebevraždy také roli.³³

Durkheim dělí na základě sociální regulace a integrace sebevraždy do čtyř základních typů. Sebevraždy jsou prý egoistické, fatalistické, anomické a altruistické. Durkheim si stejně jako Masaryk uvědomuje, že moderní společnost trpí nadměrným individualismem a ztrátou náboženství. Všimá si také toho, že individuální zájem člověka je spjat s normativními požadavky společnosti. Je tedy podle něho nutné, aby byly jasně určeny normy a hodnoty morálky, z nichž by mělo být patrné, jak se má člověk chovat. Není-li tomu tak, nastane prý ve společnosti rozpad hodnotových systémů a lidé začnou cítit zmatek a strach. Takovému stavu Durkheim

³²Masaryk, T. G. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4.vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 77.

³³Giddens, A. *Sociologie*. 1.vyd. Praha: Agro, 1999. s. 595.

říká anomie. Náboženství se u lidí podle Durkheima projevuje v takzvaném kolektivním vědomí, což je všezahrnující morálka, zahrnující postoje a přesvědčení, která jsou lidem společná. Kolektivní vědomí je realizováno prostřednictvím individuálního vědomí. Durkheim tvrdí, že náboženství vzniká od společnosti, která některé jevy určuje jako posvátné a ostatní jako světské. Dle Durkheima však musí být jasně definován vztah onoho posvátného k světskému: „Posvátné je především to, co je vyčleněno, co je odděleno. Charakteristickým znakem posvátného je to, že se nemůže smísit s ničím světským, aniž přestane být samo sebou. Jakákoli příměs, dokonce jakýkoli dotek způsobí jeho znesvěcení a profanaci. To znamená ztrátu všech základních atributů.“³⁴

Masaryk vnímal, že středověký světový názor šířený katolicismem upadá. Stojí proti němu moderní filosofie a věda, a proto je nutné, aby moderní náboženství vycházelo právě z vědy a rozumu. Odmítal učení o dvojí pravdě. Pravda je prý jen jedna, a to vědecká a kritikou ověřená a zdůvodněná. Masarykovým přáním bylo odloučení církve od státu. Tím by bylo náboženství odpolitizované. Ve své knize *Moderní člověk a náboženství* se ale ohrazuje proti názorům tehdejší vzdělané veřejnosti, která tvrdí, že náboženství podlehl moderní filosofii a vědě. Sám naopak říká: „Podívejte se přece do dějin filosofie a uvidíte, že největší myslitelé proti náboženství nebyl _ naopak byli pro.“³⁵

3.2 Nové náboženství

V této podkapitole se dostáváme k Masarykově představě o změnách, které by v náboženství měly nastat. Masaryk shledával, jak už bylo uvedeno, člověka moderní doby v duchovní krizi, která má na svědomí narůstající počet sebevražd a ztrátu životní jistoty. Masarykem navrhované moderní náboženství, jež by naplňovalo potřeby lidí, by mělo být zbaveno dogmat a mýtů, které reprezentuje církev. Hlavní úlohu vidí v logickém myšlení, vědeckých poznatcích a rozumu. Masaryk zastává myšlenku o tom, že není možné čekat na jakýsi život věčný, který přijde po smrti. Věčnost probíhá právě teď a tady. Požaduje tedy náboženství praktické a každodenní. Masarykovi vadil církevní formalismus. Byl si vědom, že někteří lidé chodí do kostela, a přitom náboženství a mravnost zdaleka nectí. Všímal si naopak lidí, kteří o sobě sice

³⁴Durkheim, E. *Sociologie a filosofie*. 1.vyd. Praha: Slon, 1996. s. 85, 86.

³⁵Masaryk, T. G. *Moderní člověk a náboženství*. Praha: Jan Laichter, 1934. s. 55,56.

tvrdí, že jsou ateisté, ale vztah k mravnosti a lásce k bližním měli daleko větší než mnoho církevních hodnostářů. Takoví lidé mu byli bližší.

V *Boji o náboženství* můžeme poznat Masarykovy náboženské postoje. Předně se ale vyjadřuje spíše k tomu, co náboženství v jeho očích není. Například teologii vidí jakou pouhou teorií náboženství, filosofii jako vědu, zabývající se životním názorem, která může nahradit teologii, ne však náboženství. To je životní praxí a prožívanou zkušeností.³⁶

Masarykovi se přičilo slepé důvěřování církvi, protože odmítala rozhodující vliv rozumu na náboženství: „ Máme důvěřovat _ slovu Božímu. Ano, já bych mu důvěřoval, ale to by muselo být slovo Boží, a ne slovo papežů a lidí, kteří se vydávají za vykladače a poslance Boží; lidem, kteří svou neschopnost a neoprávněnost prokázali vším tím násilím duchovním a fyzickým, slepě máme důvěřovat?“³⁷

Masaryk ovšem nechtěl popřít všechny myšlenky, vzešlé od církve. Ty dobré se dle něj mají zachovat, ale měly by se zdokonalit, aby více vyhovovaly nové době. Především se ale podle Masaryka náboženství musí zbavit mysticismu, materialismu, klerikalismu a také antropomorfismu. Přičilo se mu věřit církevním dogmatům o zázracích a nadpřirozených zjeveních. Nové náboženství by mělo být živé, založené na lásce a morálce. Neméně důležité podle Masaryka je, aby bylo náboženství více sociální. Hlavním náboženským vzorem mu byl Ježíš. Jeho učení založené na lásce k bližnímu mu bylo ukázkovým příkladem čistého náboženství.

M. Šmíd zmiňuje, že Masarykova osobnost byla nábožensky autentická a ve vztahu k bohu upřímná. Náboženství mu bylo citem důvěry a lásky k lidem. Nebylo pouze morální, ale také sociální. Obsahovalo filosofickou podstatu.³⁸

Masarykovo nové náboženství má být přesvědčením, ne slepou vírou, která se nedá kriticky ověřit. Má být zejména duchovní, založené na osobní duchovní zkušenosti: „ Chceme náboženství duchovní, ne materiální. Nechceme všechen ten formalismus církevní a kultový, který již nemá smysl. Nechceme vůbec

³⁶Masaryk, T. G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Čin, 1947. s. 20.

³⁷Masaryk, T. G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Čin, 1947. s. 20.

³⁸Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická modena*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007, s. 19.

formalismus, nýbrž život duchovní. Náboženství oficiální je nám materialistické. Celé jeho nazírání není dosti duchovní, ani učením, ani praxí.“³⁹

V Čapkových *Hovorech* Masaryk vypráví o tom, jak je pro náboženství nutné, aby se vyrovnalo s rozvojem vědeckého myšlení a také s vývojem společenských poměrů. Rovněž křesťanská láska k bližnímu se musí změnit: „Náboženství, to není jen poměr člověka k Bohu, nýbrž také poměr člověka k člověku. Říkám si: může být pravá a plná láska k bližnímu bez nejvyššího hodnocení lidské osobnosti, bez víry v nesmrtelnost lidské duše?“ Masaryk dále tvrdí, že náboženské city, nálady a touhy by nebyli možné bez víry. Víru považuje za soud, či přesvědčení, tedy činnost rozumovou.⁴⁰

3.3 Názory na Masaryka

Nyní se zaměříme na to, jak Masarykovo náboženství hodnotili jiní lidé. Tím nemám na mysli občanskou veřejnost, ale osoby, které se zabývaly, buď rovněž náboženstvím, nebo Masarykovou náboženskou osobností. Masaryk měl v souvislosti s náboženskou tematikou kromě svých příznivců také vždy mnoho odpůrců a kritiků. Jeho pojetí náboženství vyvolávalo mezi odborníky vášnivé diskuze. Jak tedy chápali Masarykův vztah k náboženství jiní odborníci?

Například teolog J. L. Hromádka ve své knize *Masaryk* označil Masarykovu zbožnost za nábožensky zbarvenou filosofii. Pro klasické křesťanství prý neměl pochopení. Hromádku ovšem těšily Masarykovy názory o důležitosti náboženství v životě jedince. Líbily se mu také jeho postoje k filosofické úloze českých dějin a stejně tak Masarykova kritika protestantských církví, či jeho obdiv k Ježíšovi. Hromádka poukazuje, že Masaryk bojoval proti klerikalismu, církevnímu formalismu a náboženské lhostejnosti. Připomíná Masarykův odpor proti tradicionalismu a teologickému mýtu. Masarykovo hledání pravdy Hromádka shledává v souladu se základními náboženskými motivy.⁴¹

³⁹Masaryk, T. G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Čin, 1947. s. 26, 27.

⁴⁰Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 216, 218

⁴¹Hromádka, J. L. *Masaryk*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2005. s. 111, 113.

Filosof M. Machovec u Masaryka postrádá vztah k Bibli a křesťanské chápání Ježíše. Ve svém díle o Masarykově životě *Tomáš G. Masaryk* uvádí, že Bible je pro něho pouze historická památka, nikoliv Písmo svaté. Ježíše pak Masaryk neobdivuje jako Božího syna, ale jako silně náboženského člověka. Machovec je toho názoru, že Masaryk v podstatě náboženským člověkem nebyl. Vnímá ho spíše jako filosofa. Machovec sdílí úvahu, že dle Masarykova pojetí, člověk, hledající důsledně smysl života, nepotřebuje náboženství: „Jestliže ve vrcholných pasážích svých úvah a svých veřejných zápasů zdůrazňoval, že náboženství není kultem, že nezáleží v církvích, dogmatech, liturgii, že není teologií atd., ale že je jen a jen „opravdovostí“, „uvědomováním si životního smyslu“, je sice možno číst to tak, že ten, kdo žije bez náboženství, nemá smysl života, ale je možno také – a podle našeho názoru lépe, věrohodněji – číst to i tak, že kdo opravdově a poctivě hledá smysl svého života, ten jiné náboženství, zejména tradiční už nepotřebuje.“⁴²

H. Pavlincová vyvozuje z Masarykových představ o novém náboženství, že by mělo být v protestantském smyslu záležitostí individuální. Zároveň ale také lidové, aby mohla být všechna lidská srdce spojena. S tím podle Pavlincové souvisí Masarykův názor o tom, že by nemělo být příliš intelektuální. Teoretická úroveň má odpovídat průměrně vzdělaným věřícím. V knize *Filosofie náboženství – Pokus o typologii* od Pavlincové a B. Horyny se můžeme dozvědět, že podle masarykologických výzkumů lze vývoj Masarykových názorů na náboženství rozdělit do tří různých období: 1) pascalovského (1881-1937), jenž má blízko k náboženskému existencialismu; 2) volnověreckého (1900-1914), které obsahuje Masarykovu polemiku s církevními ortodoxiemi a také vypracovávání konceptů nezjeveného náboženství a synergismu; 3) syntézy aktivismu a kontemplace, vycházející z myšlenek o prozřetelnosti.⁴³

Významný český filosof J. Patočka ve svém díle *Tři studie o Masarykovi* mimo jiné zmiňuje, že Masaryk prosazuje náboženství individuální odpovědnosti. Podle Patočky je možné takto pojaté náboženství označit za korigovaný protestantismus, jenž má poskytovat oporu lidem, kterým hrozí zlomení z přepětí a z absolutního nároku.

⁴²Machovec, M. *Tomáš G. Masaryk*. 3. vyd. Praha : Česká expedice a Riopress, 2000. s. 153.

⁴³Pavlincová, H. , Horyna, B. *Filosofie náboženství- Pokus o typologii*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1999. s. 205, 207.

Patočka nazývá Masarykovo náboženství, obsahující ukázněnou sebevědomou vůli, za puritanismus. Masaryk soudí, že takovéto náboženské dědictví, založené na mravnosti a postrádající scholastiku a teologii, nám zanechali reformátorští Čeští bratři a Jan Hus. V rámci české tradice by na toto měli navázat obrozenci v čele s Dobrovským, Kollárem, Palackým a Jungmannem.⁴⁴

M. Šmíd vidí v Masarykově úsilí o náboženskou reformu záměr sloučit víru s rozumem, který představovala moderní věda. Všimá si také, že Masaryk nepodrobil kritice pouze katolickou církev, ale také protestantskou, o níž Masaryk tvrdil, že si sama vybudovala autoritativní ortodoxní teologický systém, jenž je nekritický a nedůsledný. Šmíd hájí Masaryka proti kritickým hlasům, tvrdících, že Masaryk degradoval celé náboženství na pouhou morálku bytí: „Jeho náboženství mělo promyšlenou strukturu, závazné hodnoty a všelidské poznání, takže nebylo pouze morální, ale zároveň i sociální a filosofické podstaty.“ Dále Šmíd poukazuje, že Masarykovo náboženství bylo „tady a teď“. Nespokojil se pouze s teologií, božskou metafyzikou, obecnými teoriemi a spekulacemi nad bytím. Vyznával vztah pravdy, lásky a spravedlnosti. Podle Šmída Masaryk nechápal náboženství jako víru ke spasení, staral se především o naplnění smyslu lidského života po vzoru Ježíšova náboženství. Šmíd vidí v Masarykovi člověka plně náboženského, jenž hledá osobní vztah k Bohu.⁴⁵

S. Polák si nemyslí, že by chtěl Masaryk nové náboženství pojmut filosoficky. Zdůrazňuje také, že i když hrál v Masarykově náboženství velkou úlohu rozum, nikdy neopustil křesťanskou půdu. Polák tvrdí, že náboženství Masarykovi umožňovalo prožívání své vlastní existence jako části světového celku. Masarykovu víru v Boha dává Polák do souvislosti s jeho vírou v nesmrtelnost lidské duše. Masaryk se ohrazoval proti Božímu zjevení, které podle něho v nadpřirozené formě nikdy neproběhlo, ačkoliv si to lidé odjakživa přejí.⁴⁶

Velké překážky vidí J. Opat k dosažení Masarykových náboženských ideálů. Narušuje je situace ve společnosti, kde figuruje duchovní lhostejnost, mravní anarchie, indiferentismus, polovzdělanost a také polokultura. Podle Opata Masaryka trápilo,

⁴⁴Patočka, J. *Tři studie o Masarykovi*. 1. vyd. Praha: Váhy, 1991. s. 31, 32.

⁴⁵Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007, s. 23, 25, 26.

⁴⁶Polák, S. *T. G. Masaryk – Za ideálem a pravdou. Kniha 1 – 3*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství DD, 1994. s. 97, 217.

že se církev nedokáže vyrovnat s vědeckými objevy. Naopak jim brání v rozvoji. Církev se tak podle Masaryka staví proti přirozenosti lidského ducha, který touží po stále hlubším poznání světa. Prohlášení o neomylnosti papeže považoval za nejnerozumnější protest proti lidskému rozumu. Opat ve svém díle *Filozof a politik T. G. Masaryk* uvádí, že Masaryk spatřoval jako důvod neutěšených mravních poměrů nedůslednost církve při řešení sporu mezi vědou a náboženstvím. Polovzdělanost a ztráta životní harmonie stojí podle Masaryka za duševními chorobami a následnou sebevraždou. Také Opat vnímá, že největším Masarykovým vzorem byl Ježíš Kristus: „Náboženskou oporou byl Masarykovi Kristus jako *Bůh-člověk*; bůh pozemský, s konkrétními pozemskými vlastnostmi, odpovídajícími vysněnému ideálu náboženského člověka.“⁴⁷

Myslím, že na vztah Masaryka k Ježíšovi je důležité podívat se hlouběji, a proto bude další kapitola mé práce věnovaná z velké části právě Ježíšovi a jeho učení, které Masaryk obdivoval.

Masarykovi náboženské postoje zkoumala, kromě vybraných autorů, celá řada dalších osobností. Někteří Masaryka podporovali, a jiní byli zásadně proti jeho myšlenkám. U některých zanechal dojem člověka, jenž vlastně neřeší náboženství, ale filosofii života. Ať už byly názory odborníků na Masarykovy myšlenky jakékoliv, jedno zůstává společné. Nikoho nenechávaly klidným a u všech vyvolávaly vášnivé diskuze.

⁴⁷Opat, J. *Filozof a politik T. G. Masaryk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990. s. 42, 43.

4 Masarykovy vzory, prozřetelnost

Tato kapitola je věnovaná jednak dvěma historickým postavám, které Masaryka v jeho náboženských přesvědčeních značně ovlivnily a také Masarykově víře v prozřetelnost. V první podkapitole se budu zabývat Masarykovým stěžejním náboženským vzorem, jehož učení mělo být podle Masaryka příkladem pravého náboženství, Ježíšem Kristem. Především se chci zaměřit na to, jakou roli hrál Ježíš v Masarykově „novém náboženství“. Pokusím se také popsat Masarykovo osobní chápání Ježíšova života, které je rozdílné v porovnání s křesťanským učením.

Další osobou, kterou Masaryk velmi uznával, a jejíž postoje mu byly blízké je Jan Hus. Tomu bude věnována další podkapitola. Podíváme se na smysl Husova životního příběhu pro Masarykovo náboženství. Hlavní bodem našeho zájmu bude Husův význam v souvislosti s požadovanou reformou církve a dále pak Husův vliv na smysl českých dějin. Masaryk se ve svém životě neustále zaobíral kromě náboženství a s ním související nápravou církve, také smyslem českého národa ve světovém kontextu. Jan Hus byl historická postava, která pro Masaryka v těchto tématech byla velmi důležitá.

Poslední podkapitola bude obsahovat výklad Masarykova spojení Boha a prozřetelnosti. Masarykova víra v Boha šla ruku v ruce s vírou ve světový řád, který má své jasné dané zákonitosti. Masaryk tvrdil, že Bohem stvořený řád lze, za podmínky stále většího poznání, postupně poodhalovat a časem s ním i vědomě spolupracovat.⁴⁸ Nahlédneme tedy hlouběji do Masarykových přesvědčení o předurčenosti a o člověku, který byl stvořen k obrazu Božímu.

4.1 Ježíš Kristus

Masarykovo náboženství bylo do značné míry ovlivněno jeho největším vzorem, kterým byl Ježíš Kristus. Masaryk v něm viděl učitele „pravého“ náboženství, které je založeno na lásce k Bohu a bližnímu svému. Ježíš pro něj představuje symbol

⁴⁸Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 186, 187.

mravnosti a humanity. Masaryk obdivuje Ježíše jako příkladného člověka, který lásku nekáže pouze slovy, ale také ji reálně projevuje svými činy.⁴⁹

Masaryk ovšem neměl na Ježíše po celý život stejný názor. V době, kdy psal *Sebevraždu* ještě považoval Ježíše, stejně jako křesťanské církve, za Božího syna. „On, Syn Boží, narodil se v nejposlednějším městečku, v bídě, a přece mu slouží andělé a celý svět: jeho říše není z tohoto světa. On, Bůh-člověk, trpí konečně pro své přesvědčení nejpotupnější smrt. Může být lepšího příkladu, jak máme žít?“⁵⁰

Později však nevyznával Ježíše ve směru Božském, ale chápal ho jako velmi významného náboženského myslitele, který je však „pouhým“ člověkem. Za to byl Masaryk také křesťanskými teology kritizován. Podle M. Šmída bylo Masarykovi vyčítáno, že Krista líčí jako pouhého hlasatele morálky, jenž lidstvu ukazuje praktické využití náboženství, ale nechápe ho jako Božího syna.⁵¹

V Masarykově díle *V boji o náboženství* můžeme jasně vidět, jak se změnil Masarykův pohled na odkaz Ježíše: „Já dosud pokládám Ježíše za našeho nejvyššího učitele náboženství. Ježíše historického, ne dogmatického Krista, ne Boha, ale člověka, a právě jakožto člověka ho můžeme milovat, ctít, následovat jako svého učitele, vzor, ideál.“ Následování Ježíše však podle Masaryka nesmí být slepé, ale musí být v souladu s filosofickým poznáním a mravním vývojem.⁵²

Masaryk si přál, aby bylo Ježíšovo náboženství doplněno, a to zejména o vědecké a rozumové poznatky. Ve svém moderním náboženství si představoval harmonický vztah mezi rozumem a citem. K takovému stavu by měla pomoci právě víra v Ježíšovo učení, které je pravdivé a vychází z nitra. Neobsahuje žádný formalismus a ritualismus, ale představuje náboženství každodenní praxe.⁵³

Na rozdíl od Ježíšova učení by však v novém náboženství mělo být podle Masaryka upuštěno od přílišného asketismu a slepé víry, která není podložená

⁴⁹Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007, s. 20.

⁵⁰Masaryk, T. G. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4.vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 133.

⁵¹Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007, s. 21.

⁵²Masaryk, T. G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Čin, 1947. s. 29.

⁵³Lužný, D., Václavík, D., kol. *Individualizace náboženství a identita*. 1.vyd. Praha: Malvern, 2010. s. 92.

vědecky. Masaryk tvrdil, že Ježíšovo náboženství se musí zdokonalit, jelikož lidem nevyhovuje zcela dostatečně. Lidé v moderní době mají dle Masaryka vyšší náboženské potřeby. „ Jak byl Starý Zákon překonán Novým, tak překonáváme Zákon Nový; jenže krok od zjeveného Boha k nezjevenému, od náboženství zjeveného k nezjevenému je mnohem těžší.“⁵⁴

Masaryk poctivě studoval Bibli, a přestože měl k některým starým křesťanským textům o Ježíšovi určité výhrady, respektoval její obsah jako dostatečně věrohodný. Zbožnost je podle Masaryka především láska člověka k člověku. Líbil se mu Ježíšův výrok o tom, že člověk má milovat svého bližního stejně, jako sebe samého. Ježíš spojil lásku k Bohu s láskou k člověku a svým životním příběhem dokázal, že náboženství prochází celým životem, v každém okamžiku.

V Čapkových *Hovorech* Masaryk vykládá, že náboženství založené na lásce, podle vzoru Ježíše, je takové, jaké si představuje. Pravá láska je v Masarykových očích spojená s pravdou, projevuje se v tvůrčí spolupráci lidí na něčem, co pomůže jiným, a zároveň jim samotným. Člověk by měl pomáhat druhým, ale nesmí zapomínat také na sebe. „ Prikázání Ježíšovo zahrnuje a předpisuje také lásku k sobě: ne sobectví, ale uvědomělou starost o sebe, o spásu své duše. Se sebou jsme stále, na sebe můžeme stále působit, třebaže je to často těžší než působit na jiné; proto se máme o sebe starat, aby se o nás nemuseli starat druzí.“⁵⁵

Masaryk si nemyslel, že byl svět před Ježíšem bez lásky. On ji ale podle něho dovršil a naplnil. Jeho poselství bylo potřebné, protože dříve bylo náboženství podle Masaryka mnohdy kruté: „ Před Ježíšem náboženství bývalo a bývá i po něm dost často nelaskavé, nelidské, tvrdé; vezměte si, jakých ukrutností se dopouštěli starozákonní Židé ve jménu prý Boha!“⁵⁶ Masaryk chtěl náboženství lásky a naděje, které překoná strach, a to i ze smrti. Má být nebojácné, moudré a toužit stále více po poznání.

Machovec považuje Masaryka, s ohledem na jeho vnímání Ježíše, jakožto člověka a ne jako Boha, sice za teistu a Ježíšova ctitele, ale nemyslí si o něm, že byl křesťanským teistou. Kromě odlišného nazírání na Ježíše ve srovnání s křesťanskými tradicemi, Machovec zdůrazňuje také jeho odlišný vztah k Bibli,

⁵⁴Masaryk, T. G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Čin, 1947. s. 35, 36.

⁵⁵Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 197.

⁵⁶Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 198.

ke které neprojevuje stálou myšlenkovou citovou komunikaci. „Ani pokud jde o Bibli, nenajdeme u něho onoho zvláště u protestantů typického „žití s Bibli“, neustálého citování, neustálé nové konfrontace sebe samého se světem Bible.“ Masarykovi tedy podle Machovce chybí oba základní znaky tradičního křesťanství, a to dělá z jeho Boha „Boha filosofů“. ⁵⁷

Šmíd ve své knize *Masaryk a česká Katolická moderna* zmiňuje, že se Masaryk často zabýval Starým a Novým zákonem a jejich souvislosti srovnával s učením katolické církve. Zaměřoval se hlavně na to, zdali církev zůstala věrná učení prvních apoštolů a tradici Písma.

Co se týče Nového zákona, Masaryk ho nepovažoval za pouhou knihu. Viděl v něm texty výpovědí Ježíše Krista, které netvoří literární dílo, nýbrž mají sloužit jako zesílená morální výzva, která je skryta v symbolech. Masaryk nacházel v Novém zákonu soubor teologických, sociologických a politických úvah, které se nejdříve musí správně interpretovat. Masaryk si také myslel, že je Nový zákon výrazem náboženských přání druhého století po Kristu, a tudíž ho podle něho nepsali apoštolové. Nesouhlasil také s tvrzením, že Písmo v Bibli je nadiktováno Bohem. Bible by se prý měla důsledně přezkoumat, aby mohla být pro moderní dobu kriticky interpretovaná. Vysvětlila by se díky tomu i její rozporuplnost. ⁵⁸

Slavným se stal Masarykův výrok „Ježíš, ne Caesar“. Tento výrok měl hluboký metafyzický a mravní význam. Jeho smysl spočívá v tom, že Masaryk postavil na jednu stranu Ježíše s jeho láskou a humanitou, a na druhou stranu Caesara, který je představitelem války a neklidu. Masarykovo heslo mělo ukázat směr ve volbě mezi násilím a láskou. On samozřejmě volil cestu Ježíše. ⁵⁹

Masarykovo náboženství by tedy mělo být založeno na učení Ježíše Krista s tím, že se musí zdokonalit, aby obstálo v moderní době, která vyžaduje nové náboženské potřeby. Je důležité, aby bylo sociální a přístupné všem, bez rozdílu majetku, či postavení. Masaryk požaduje rovnost před Bohem i před ostatními lidmi. Masarykovým cílem bylo také to, aby se Ježíšovy hodnoty, skládající se z mravnosti

⁵⁷Machovec, M. *Tomáš G. Masaryk*. 3.vyd. Praha : Česká expedice a Riopress, 2000. s. 153.

⁵⁸Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. s. 18, 19.

⁵⁹Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. s. 21.

a lásky, přenesly rovněž do politiky. Pokud by se tak stalo, stal by se mravním a spravedlivým také stát.

4.2 Jan Hus

Mužem, v němž viděl Masaryk buditele a reformátora pravého náboženství byl také Jan Hus. Masaryk v něm spatřoval vzor náboženské a duchovní svobody, který dává lidem příklad, jak správně nábožensky žít a myslet. Hus byl podle Masaryka náboženský reformátor s velkým významem, nejen pro náboženství, ale také české dějiny. Hus vyznával přednostně mravní hodnoty a nebál se je prosazovat v jakékoli situaci. Masarykovi se ztotožňoval s Husovými názory, jelikož Hus byl ve své době také nespokojen se stavem náboženství a církve. Hus také kritizoval církev za mravní úpadek a odmítal slepě věřit církevním dogmatům a příkázáním, které jsou v rozporu s Písmem. Písmo považuje Hus za pramen poznání. Ti, kdo jednají proti Písmu, nejsou podle Husa praví křesťané a nemohou milovat Boha. Hus tvrdil, že člověk by neměl poslouchat příkazy, které odporují Bibli. Měl by Bibli používat jako měřítko pravosti učení. Husovo kázání vycházelo z nauky anglického teologa Johna Wycliffea, protože Wycliffe jevil rovněž snahu o reformu katolické církve. Masaryk i Hus nepokládali za hlavu církve papeže, nýbrž Ježíše. Masarykovi se líbila Husova slova o tom, že pokud se papež nechová podle Božího slova, nemá právo nazývat se Kristovým zástupcem a lidmi by neměl být respektován.

Masaryk, jak už bylo řečeno, našel v Janu Husovi člověka odkazujícího na svobodu náboženského uvažování: „Svoboda náboženská není pouze svobodou od náboženského tlaku církevního, není pouhou obranou proti státnímu vnucování náboženství _ svoboda náboženská je a má být podmínkou náboženského pokroku.“⁶⁰

Podle Masaryka mělo Husovo usilování o náboženskou svobodu živý a pozitivní obsah. V jeho reformě viděl národnostní význam. Osvobozením individuálního svědomí a uvolněním člověka od vnější církevní autority usiloval dle Masaryka Hus o vzdělání

⁶⁰Masaryk, T. G. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Čin, 1947. s. 9.

a mravnost. Záslouhou Husa se dočkal obrození také český jazyk. Hus věděl, že je potřeba češtinu více přiblížit potřebám českého lidu.⁶¹

V Čechách se Husovo učení velmi rychle šířilo. Kde Hus působil, tam začínají lidé o náboženství a církvi více přemýšlet. Po Husově mučednické smrti založili jeho přívrženci husitské hnutí, které žádá dalekosáhlou církevní reformu, jež by měla vycházet právě z Husova učení. Později následuje nový směr: Jednota bratrská. Jejím duchovním otcem, z jehož myšlenek čeští bratři vycházeli, byl velký zastánce Husových názorů, Petr Chelčický. Masaryk považoval Husa, Chelčického, a také Komenského za hlavní vzory pozdějšího národního obrození.

Spisovatel a protestantský kazatel P. Pitter ve svém článku *50 roků od zahájení Masarykova osvobozovacího boje* uvádí, že Hus i Masaryk bojovali proti polovičatosti, malodušnosti a pokrytectví. Obává se ale, že zatím je v našem lidu spíše ustrašenost a tichošlapství, jenž se nepodobá rozhodnosti Husa a Masaryka. Pitter o Husových a Masarykových náboženských přesvědčeních říká: „ Náboženství, je-li chápáno v duchu Husově a Masarykově, znamená totalitní nárok Boží na člověka, národ, svět. Jestliže tedy kterýkoli člověk nebo církev nebo národ nebo třída nebo stát si sami osobují právo na člověka, pak je to zvůle, vzpoura proti Bohu a jeho ustanovením.“⁶²

M. Šmíd tvrdí, že pro Masaryka byla smyslem českých dějin idea humanity. Hlavní prvky viděl Masaryk v období reformace a osvícenství. Na rozdíl od katolické církve hodnotil pozitivně přínos evropské reformace. Nacházel v ní mravní obrodu pro pokrok a vědu a rovněž rozšíření všeobecné svobody. Podle Šmída Masaryk spojil českou reformaci 15. století s českým obrozením 19. století, aby zjistil, že tato vzdálená období, která jsou pro český lid tak významná, mají podstatu v náboženství.⁶³

Šmíd nepochybuje o Masarykově vnímání Jana Husa, jakožto bytostně náboženského člověka a příkladu politicko-sociálních myšlenek, nesouhlasí ale s Masarykovým údajným přivlastněním si Husa, jenž svým náboženským přesvědčením a skutky nemůže prý být označen za protestanta. „ Husitství ovšem

⁶¹Masaryk, T. G., *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus. Jan Hus*. 9.vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Spisy TGM – svazek 6, 2000. s. 318, 319.

⁶²Pitter in Smolík, J. Štěpán, J. T. G. *Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 248.

⁶³Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická modena*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. s. 35.

nepředstavovalo moderní náboženství tak, jak jej chápal Masaryk. Husité a pozdější protestanti měli jiné pojetí Boha než křesťané na konci 19. století. Hus v žádném případě nechtěl reformovat prostřednictvím ideje bratrství, alespoň ne podle stejného principu, který Masaryk předložil ve svém díle *Ideály humanitní*.“⁶⁴

Dle názorů M. Šmída, byl Hus více náboženský než si Masaryk připouštěl. Masaryk si prý postavu Jana Husa přizpůsobil ke svému obrazu, aniž by mu pořádně porozuměl a udělal z něho člověka, kterým nikdy nebyl.⁶⁵

4.3 Prozřetelnost a nesmrtelnost

Probíráme-li Masarykovo pojetí náboženství, je zajímavé podívat se podrobněji také na Masarykův vztah k Boží prozřetelnosti. Masaryk po celý svůj život vnímal své významné události jako momenty, jež jsou součástí velkého Božího plánu. On se cítil být Božím spolupracovníkem, který má v tomto plánu pomáhat a spoluvytvářet ho. Zásahy vyšší moci spatřoval také v historických světových událostech, viděl v nich zákonitost. Největší význam z těchto událostí měla pro Masaryka 1. světová válka a její výsledek, jenž naplnil jeho osobní plány.

Boží prozřetelnost Masarykovi dodávala životní klid a odvalu. To pociťoval zejména při vypjatých momentech, kdy musel rozhodovat o významných věcech. Díky víře v prozřetelnost, která se aktivně podílí na utváření jeho života, neztrácel Masaryk nikdy životní optimismus.⁶⁶

„Věřím, musím věřit v prozřetelnost, která řídí vývoj světa a lidství a kohokoli z nás. Jakmile uznávám Boha stvořitele a ředitele, musím vidět ve všem, co jest, nějaký řád, plán a rozumné určení. Je pevný řád v přírodě, v člověku a v společnosti a v jejich vývoji: všude přesná zákonnost. Nalézáme ji v neživé hmotě i v ústrojích života; čím dál tím víc budeme tu zákonnost moci stopovat i v životě člověka, v dějích států, národů a lidstva.“⁶⁷

⁶⁴Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická modena*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. s. 36.

⁶⁵Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická modena*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. s. 36

⁶⁶Polák in Smolík, J, Štěpán, J. *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 136

⁶⁷Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 186.

Masaryk ovšem netvrdil, že člověk má nečinně přihlížet a do svého života svojí vůli nezasahovat. Předurčenost podle něho nevylučuje volnost a svobodu rozhodování: „[...] lidé si myslí, že zbavuje člověka odpovědnosti. Ale Bůh mi nepředpisuje, abych teď zvedl pravou ruku nebo levou. [...]. Jsme vedle Boha a pod Bohem bytostmi samostatnými; máme právo sami se rozhodovat a neseme i tíhu odpovědnosti.“⁶⁸

Masaryk měl za to, že pokud jde člověk slušným způsobem za svým cílem, nemůže zůstat bez Boží pomoci. Často vyprávěl, jak se v různých situacích jeho života věci vyvíjely jinak, než si představoval, ale po čase zjistil, že to tak bylo vlastně nakonec lepší. Věřil tedy, že se věci odehrávají tak, jak mají podle Božího plánu. Člověk by podle Masaryka měl být aktivistický a na uskutečňování tohoto plánu spolupracovat. Masaryk pro to měl svůj termín „metafysický synergismus“⁶⁹

Podle S. Poláka Masaryk vylučoval, že by měl Bůh plán vesmíru, do něhož by člověk neměl co mluvit a jemuž by nedokázal porozumět. Člověk se má dle Masaryka snažit vytyšit svůj úkol a přispět, třeba i nepatrným podílem na realizaci Boží vůle. Člověk má sloužit jako Boží dělník. Toto přesvědčení by u lidí nemělo být z nějakého přinucení, ale na základě vlastního radostného rozhodnutí.⁷⁰

Polák si všímá, jak Masarykova celoživotní náboženská zkušenost posunula důraz na jeho argumentaci o Boží existenci. V době, kdy mu bylo kolem padesáti let, odpověděl studentovi na dotaz ohledně hledání Boha, že se má zeptat svého srdce a nemá-li Boha v srdci, rozumem ho nenajde. Ve dvaaosmdesáti už ale tvrdí, že teologickým důkazem Boha je jeho vlastní život a život jeho národa. O existenci Boha se prý přesvědčil rozumem, proto už ani nechce mluvit o slovu víra.⁷¹

Masaryk vyznával determinismus a věřil také v pevný přírodní řád. I lidské počínání na této planetě považoval za všesvětovou zákonnost. Naše jednání je podle něho příčinné, ale máme však možnost volit mezi mnohostí příčin. Čapkovi v *Hovorech* říká: „Veškerá výchova i převýchova, mravní odpovědnost a trest spočívá na příčinném

⁶⁸Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 188.

⁶⁹Polák in Smolík, J., Štěpán, J. *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 136

⁷⁰Polák in Smolík, J., Štěpán, J. *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 136

⁷¹Polák in Smolík, J., Štěpán, J. *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 136

předurčení. Doufám, že výchovou ukládáme do dětí pohnutky dobrého konání; a k čemu by byl trest, kdyby neodstrašoval, kdyby nebyl příčinou a pohnutkou nápravy?“⁷²

Lidé mají podle Masaryka svobodu i vázanost poznávat příčiny zla, aby proti nim mohli přivodit příčiny nápravy. Neměli bychom se poddávat osudu. Člověk nesmí být otrokem sebe samého ani svého okolí. Podle Masaryka by měl každý jedinec pracovat vědomě, svobodně, předvídavě a plánovitě. To vše z pozice Božího spolupracovníka. Masaryk cítil v náboženství prožívání své existence jako části světového celku v osobním vztahu k Bohu.⁷³

Masarykův vztah k Bohu se ale liší od jeho vztahu k Ježíšovi. Boha považoval za všemohoucího ředitele světa, který je nad člověkem nekonečně povznesený, ovšem zároveň také zúčastněný vůči lidským osudům. Pokládal ho za tvůrce stále dotvářeného světa, člověk je v Masarykových očích zván ke spolupráci. Boha však nemiloval stejným způsobem jako Ježíše, jenž byl pro Masaryka hmotným člověkem. Masaryk tvrdil, že lásku lze cítit ke svým bližním, tedy k lidem. Boha nelze postihnout, proto musí podle něho být vztah člověka k člověku odlišný od lidského poměru k Bohu. Náklonost k Bohu Masaryk nazývá latinským výrazem *reverentia*, což je chápáno jako obdiv, důvěra, úcta a vděčnost. Slovem láska ale tento jeho osobní vztak k Bohu nenazývá.⁷⁴

S Masarykovou vírou v Boha jde ruku v ruce také jeho víra v nesmrtelnost lidské duše. Nutno však dodat, že pro Masaryka neznamenal věčný život něco zcela vzdáleného od našeho pozemského bytí. Věčnost viděl neustále přítomnou v každou chvíli života. V rámci této myšlenky často používal heslo život „sub specie aeternitatis“, což znamená „žijeme ve věčnosti“. Pro Masaryka není rozdíl mezi duší zaživa a duší po smrti. Ve svém nitru prožívá vztah k sobě samému i k ostatním lidem

⁷²Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 189.

⁷³Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 188, 189.

⁷⁴Polák in Smolík, J, Štěpán, J. *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 137.

v perspektivě individuální existence, přesahující tělesnou smrt a ovládanou Boží prozřetelností.⁷⁵

„Bůh a duše. Jedno souvisí s druhým. Duše a Bůh, toť pravý úkol života; vždyť i v tom přítomném a hmotném dění se odehrává dějství duchovní a věčné. Víra v duchovnost, zdůrazňování duchovnosti neznamená, že máme a smíme přezírat hmotu a tělo. Filosoficky vzato, vždyť nevíme, co hmota svou podstatou je.“⁷⁶

Polák se v souvislosti s tímto tématem zmiňuje o tom, že Masaryk viděl i délku lidského života jako určenou prozřetelností. Předčasně zemřelé, a ty, kterým nebylo dopřáno rozvinutí svého nadání na tomto světě, čeká podle Masaryka pravděpodobně naplnění svého života po překročení prahu tělesné existence. Co si dle Poláka Masaryk představoval, že se stane, po tomto překročení? „Masaryk si představoval cosi jako probuzení z narkosy v novém prostředí, v němž se lidská duše bude muset nejprve orientovat, kde však bude žít dále svůj dosavadní život, byť na vyšší úrovni, kde se setká i s jinými dušemi a kde bude pokračovat ve stále jasnějším poznávání, také poznávání Boha.“⁷⁷

Uvedené představy o posmrtné existenci ale nehrály v Masarykově uvažování hlavní roli. Více se zabýval tím, jaký mají smysl a důsledky pro tento pozemský život. Člověk by měl podle Masaryka žít ve stálém vědomí pozemské smrtelnosti, ale zároveň beze strachu ze smrti. Lidé by se měli zajímat jeden o druhého a měli by si také projevovat hlubokou lásku, neboť věčné věčnému nemůže být lhostejné.

⁷⁵Polák in Smolík, J, Štěpán, J. *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 137, 138.

⁷⁶Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 185, 186.

⁷⁷Polák in Smolík, J, Štěpán, J. *T. G. Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 137, 138.

5 Čechy a náboženská reformace

5.1 Náboženství v českém národě

Masarykovy náboženské úvahy byly velmi často směřovány k českému národu. Je to pochopitelné, neboť Masaryk měl jako československý prezident, který byl zároveň silně věřící a vyznával prozítkelnost, jistě značné předpoklady k tomu, vidět v české historii a jejím průběhu náboženský kontext.

Výstižně Masarykovo chápání českých dějin komentuje M. Šmíd: „Pokud Masaryk považoval náboženství za základ všeho mravního, sociálního a politického úsilí, pak mu i česká otázka, představující pevnou součást českých i světových dějin, zůstávala otázkou náboženskou, humanitní.“⁷⁸

Pro Masaryka bylo cílem lidského snažení dosažení ideje humanitní. Prvním člověkem, který tento vysněný společenský stav prosazoval, byl německý filosof Herder, z něhož pak vycházel například jeden z ústředních mužů generace národního obrození, Kollár. Hlavní prioritou humanitního ideálu má být dovršení pravé lidskosti, jež se jeví ve vzdělanosti a mravnosti. Před celosvětovým humanitním ideálem je však podle Masaryka nutné uvědomit si a vyznávat lásku k vlastnímu národu. Masaryk si všímá, že národ začíná být mezi lidmi vnímán jako samostatný prvek vedle církve a státu. Ve své knize *Ideály humanitní* sděluje: „Lidstvo nepřijde dříve než národ, lidstvo pro sebe není nic, to jsou jednotliví národové. Neuznáváme, že se lidstvu můžeme poklonit vedle národa; historicky jsou dány národy. Idea humanitní a idea národní splývá v jedno. Z ideje humanitní můžeme čerpat všechny ideály mravní a pro svůj národ jich využívat.“⁷⁹

Masaryk postavil body našich dějin na období reformace a osvícenství. Odsuzoval klerikalismus, který podle něho nemůže český národ pro svou minulost přijmout. V evropské reformaci shledával mravní obrodu pro pokrok, vědu a svobodu.⁸⁰

Dle Masaryka musí český národ vycházet z odkazů Husa, Chelčického, jednoty bratrské, Komenského a také z hlavních představitelů národního obrození. Náboženská reformace, jejíž hlavní roli hráli podle Masaryka husité, byla v jeho očích důsledkem

⁷⁸Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. s. 34.

⁷⁹Masaryk, T. G. *Ideály humanitní*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990. s. 70, 72.

⁸⁰Šmíd, M. *Masaryk a česká katolická moderna*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. s. 35.

krize středověké církve. Ta v té době ovládala téměř všechny sféry společenského života. Hus a jeho životní osud představuje pro Masaryka příklad boje za pravdu a svobodné náboženské přesvědčení, proti pokřivené církvi a jejím reprezentantům, kteří zdaleka nezobrazovali Boží sluhy. Reformační hnutí podle Masaryka přesahuje rámec církví, cítí v něm smysl společenský a světový. Česká reformace prý ovlivnila nejen naše dějiny, nýbrž i historii světovou. Pojmy jako bratrství, lidskost či humanita by měly být základem světového programu. Dobré je však také uvést, že Masaryk viděl v husitském hnutí jisté nedostatky. Zejména nedostatečný ideový a dogmatický základ, což znamenalo vyústění v chaos.⁸¹

Masaryk si v souvislosti s vývojem českého národa velmi vážil osob, jež hráli hlavní roli při národním obrození, které proběhlo v první polovině 19. století. Tito pánové byli pro Masaryka, a jeho chápání české otázky, významnými hráči na poli české historie v souvislosti s utvářením národních hodnot a národního programu. Co se týče národní filosofie a náboženství, nedá se říci, že by byli všichni stejní.

Dobrovský byl svobodomyšlný kněz, josefinista. Podle Masaryka bylo jeho literární umění založeno na lásce ke svobodě. Jeho buditelství bylo opřeno o duchovní základ. Dobrovský psal své texty sice v němčině, ale na záchraně českého jazyka se výrazně podílel svojí filologickou prací. Masaryk ve svém díle *Česká otázka* tvrdí, že Dobrovský není z filosofické stránky ještě zcela pochopen a byl prý příliš silný duchem i pro ostatní buditele. Je však nutné dodat, že o živoucnosti českého národa měl značné pochyby, což mu také mnozí lidé vyčítali. Jisté však je, že stejně jako celá řada dalších toužil po ideálu humanitním.⁸²

Kollár toužil po slovanské vzájemnosti, fungující na humanitních ideálech. Stejně jako Palacký patřil mezi protestanty. Kollárovi názory mají kořeny ve filosofii Němce Herdera. Vzhledem k tomu, že jeho humanita byla založená na náboženství, musel lidem, pokud trval na vzájemnosti Slovanů, vštěpovat náboženskou snášlivost. Mezi křesťanskými církvemi totiž panovala nesjednocenost. Masaryk tvrdí,

⁸¹Filo in Smolík, J., Štěpán, J. T. G. *Masaryk ve třech stoletích*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. s. 351.

⁸²Masaryk, T. G., *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus. Jan Hus*. 8.vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Spisy TGM – svazek 6, 2000. s. 17.

že pro Kollára znamenala reformace dovršení historického směřování a hlavně náboženského vývoje.⁸³

Masaryk se často zmiňoval také o K. Havlíčkovi. Považoval ho za vzor české žurnalistiky. Havlíček byl katolického vyznání. Pojímal církev a náboženství v duchu Husova odkazu. Důsledně a hlasitě žádal reformu správy katolické církve. Přál si změnu církevní organizace. Prioritním požadavkem bylo pro Havlíčka zrušení celibátu. Masaryk říká: „Havlíček byl důsledně svobodomyšlný, ale nikoli indiferentní. V náboženství viděl především dogma a vliv mravní a podle toho cenil jednotlivé církve. Vždy velmi rozhodně stál proti zneužívání náboženství k účelům státním a politickým a z toho stanoviska posuzoval a odsuzoval zejména také ruskou státní církev.“ Havlíček viděl slovanskou církevní různost, a proto považoval otázku náboženskou za velmi důležitou. Myslí si, že Slovanům zasahuje náboženství do života nejvíce, a tudíž má také česká náboženská otázka velkou váhu. Havlíčkovým přáním je náboženská jednota všech Slovanů. Důležitý je podle něho také vývoj rozumu u slovanských národů.⁸⁴

O Palackém se Masaryk vyjadřoval, jako o zakladateli české filosofie náboženství. Palacký prý pokládal náboženství za základ všeho kulturního snažení. Na zbožnosti byla založena také Palackého humanitní idea. Palacký patřil k protestantské skupině národních buditelů: Masaryk o něm vypráví v *České otázce*: „Palacký pojímal naši reformaci za předchůdce západního protestantismu, byl si ovšem úplně vědom dogmatického, mravního a kulturního rozdílu církve východní a české, a proto se nijak nepřipojil k hlasům těch, kdož volali po slovanském obřadě s tou nebo onou formou církevní. Palackému ideál náboženství křesťanského a křesťanské církve bylo české bratrství, otázka bohoslužebného jazyka mu byla vedlejší.“⁸⁵

⁸³Masaryk, T. G., *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus. Jan Hus.* 9.vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Spisy TGM – svazek 6, 2000. s. 335.

⁸⁴Masaryk, T. G., *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus. Jan Hus.* 8.vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Spisy TGM – svazek 6, 2000. s. 143.

⁸⁵Masaryk, T. G., *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus. Jan Hus.* 8.vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, Spisy TGM – svazek 6, 2000. s. 142.

5.2 České místo mezi evropskými národy

Masaryk zastává názor, že se český národ v opozici proti absolutismu protireformačního Rakouska v 18. století přiklonil k ideálům osvícenství a francouzské revoluce. Vůdčími myšlenkami našeho národního obrození prý byly pokrokové ideje Západu. Masaryk si uvědomoval, že dosažení humanitního ideálu není pouze česká záležitost, a proto také věděl, že každý národ tento ideál uskutečňuje svým vlastním způsobem. Anglická formulace se opírá hlavně o etiku. Francouzi si vykládají humanitu předně politicky, a proto kladou důraz na práva člověka a občana. Němci podle Masaryka upřednostňují otázku sociální. Český národ prý uvažuje o humanitě nábožensky a národnostně.⁸⁶

Hodně svých myšlenek Masaryk věnoval našemu postavení v Evropě. Kladl si otázky o smyslu našeho historického příběhu a o charakteru a tváři našeho národa. Podle Masaryka musí být smyslem našeho národního programu nábožensky založená humanita.

Masaryk podporuje lásku k národu. Ví, že mezinárodní humanitní idea musí mít kořeny v národu. Ve svém díle nazvaném *Světová revoluce* říká: „Národnostní idea, jak se obvykle říká, je velmi cenná a šlechetná politická síla, organizující jednotlivce v obětavý celek. Tyto organizované národní celky se spojují v lidstvo.“ Každý národ však podle Masaryka uvádí ostatním důvody pro svoji hodnotu. Němci vidí za svým domnělým prvenstvím úroveň německé vědy, filosofie a kultury. Francouzi prý vycházejí z politiky Římanů, honosící se státopornými schopnostmi. Jsou hrdi na platnou ideu o státní suverenitě, a také na boj proti teokracii. Dle Masaryka však budou Francouzi hlavně upozorňovat na jejich Velkou revoluci. Silnou váhu má pro ně samozřejmě i veškerá francouzská literatura a kultura. Za Angličany prý stojí vybudování světové říše politickou a administrativní cestou. Anglický občan bude podle Masaryka rád zdůrazňovat anglikánskou a independentskou reformaci. Dále pak vliv anglické revoluce na demokracii, a také parlamentní státní formu. Na literaturu spojenou s Shakespearem jsou Angličané podle Masaryka jistě také pyšní.⁸⁷

⁸⁶Masaryk, T. G. *Světová revoluce*. 19.vyd. Praha: Orbis a Čin, 1933. s. 584.

⁸⁷Masaryk, T. G. *Světová revoluce*. 19.vyd. Praha: Orbis a Čin, 1933. s. 587.

O českém národu Masaryk míní, že se státotvorností má ve své bohaté historii velké zkušenosti. To o sobě můžeme tvrdit před světem. Můžeme také prezentovat administrační schopnosti, kulturu a školství s první univerzitou ve Střední Evropě. Nejvýraznější je však podle Masaryka naše reformace, která začala Janem Husem. Masaryk tvrdí, že naše reformace byla spíše etická, než teologická. Evropu prý musíme ujistit, že usilujeme o demokracii, mír a pokrok. Naším nejlepším doporučením má být Palackého filosofie našich a světových dějin.⁸⁸

Masaryk je přesvědčený, že národy, které prodělaly náboženskou reformaci, mají větší historický význam, protože jsou nábožensky a církevně nejednotní, zatímco národy, jež reformací neprošly, se nábožensky nediferencovali. Masaryk tvrdí, že náboženská a kulturní rozdílnost je pro národy a lidstvo cenná. Například Německo je prý napůl protestantské a napůl katolické. Angličané jsou anglikány, ale nalezneme tam i radikální protestanty. Ve Francii se údajně nachází taktéž protestantská minorita.⁸⁹

V době, kdy byl český národ ještě součástí Rakouska-Uherska, panovala na našem území církev katolická. Protestantské církve byly sice státem uznány, ale velké přízně se nedočkaly. Masaryk požadoval rozlučku církve od státu, jelikož věděl, že po pádu monarchie a následném spojení Čechů, Slováků a občanů Podkarpatské Rusi do jednoho státu, budou poměry církevní a náboženské složitější. Ve *Světové revoluci* říká: „Předvídal jsem, že politická svoboda, jak se vždy stalo v jiných zemích, zostří otázku církevní a náboženskou, a právě proto jsem chtěl tento proces omezit na pole čistě církevní a náboženské.“ Československá republika měla tedy kromě různých národů také značnější počet církví a vyznání. Masaryk si všímá vyznání katolického, protestantského a pravoslavného. Vidí dále organizace unitářské, židovské, a také věřící občany bez církevní příslušnosti. Výstižná jsou Masarykova slova: „Dnes, za panující svobody církevní, poměry se změnily a zejména v zemích historických _ ti, kdo nevěřili, že našemu národu náboženská otázka je velmi důležitou otázkou, dnes svůj úsudek musí změnit.“⁹⁰

⁸⁸Masaryk, T. G. *Světová revoluce*. 19.vyd. Praha: Orbis a Čin, 1933. s. 588.

⁸⁹Masaryk, T. G. *Světová revoluce*. 19.vyd. Praha: Orbis a Čin, 1933. s. 598.

⁹⁰Masaryk, T. G. *Světová revoluce*. 19.vyd. Praha: Orbis a Čin, 1933. s. 604.

6 Závěr

Záměrem této práce je pokusit se charakterizovat T. G. Masaryka po stránce náboženské. Masaryk byl člověk, který se ve svém životě aktivně věnoval politice, filosofii i pedagogické činnosti. Motorem, jenž jeho pestrý život poháněl, a bez něhož by nemohl spokojeně a prakticky žít, byl jeho silný osobní vztah k Bohu. V práci jsem se snažil podrobit texty, zabývající se Masarykovým náboženským pojetím, kritické analýze. Jedná se, jak o texty samotného Masaryka, tak i o literaturu jeho životopisců, kteří se věnovali jeho filosofickému odkazu. Názory na jeho osobnost jsou různé, myslím, že Masaryk byl velmi zajímavý člověk, který se celý život zajímal o životní otázky. Svět považoval za smysluplný, a to díky jeho víře v Boha. Komparativní metodou jsem porovnal názory odborníků, jenž se s Masarykem – filosofem zkoušeli „popasovat“.

Masarykovi bylo náboženství každodenní praxí. Spjoval v něm víru v člověka a lásku k lidem. Jeho osobní víra v Boha se zakládala na učení Ježíše, jenž mu byl největším příkladem zbožného člověka. Za nejpodstatnější část svého náboženství považoval víru v nesmrtnost duše. Věřil, že smrtí život nekončí, ale pokračuje v jiné formě, která se více přibližuje k Bohu. Život pro něj byl otázkou věčnosti. Takový život však podle Masaryka probíhá již v tomto našem pozemském světě, který je stejně důležitý jako další formy života po smrti.

Jeho náboženství bylo postaveno na základech pravdy lásky, mravnosti a spravedlnosti. Dávalo mu odpověď na smysl existence a viděl díky němu ve všem bytí světový řád, který byl vytvořen a stále je dotvářen Bohem. Člověk by měl hledat poznání a svoji roli v tomto řádu, aby mohl být božím pomocníkem. Masaryk cítil ve svém životě plán Boží prozřetelnosti. Věřil, že vývoj světa, stejně tak, jako život každého jedince, je řízen a plánován podle pevného božího řádu. Nutno však dodat, že se dle jeho názoru tato boží plánovanost nevylučuje se svobodnou vůlí a odpovědností každého člověka. Každý má prý svobodu volby ve svém jednání. „Řekl bych to tak: svoboda i předurčenost člověka je dána jeho poměrem k Bohu.“⁹¹

⁹¹ Čapek, K. *Nové hovory s T. G. Masarykem*. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. s. 187.

Masaryk si všímal úpadku náboženství v moderní lidské společnosti. To mělo podle něho důsledky v nárůstu sebevraždy a v celkové životní skepsi celé populace. Proto si také myslel, že je potřeba změnit náboženství do takové podoby, která by moderním lidem více vyhovovala a naplnila jejich soudobé duchovní potřeby.

Masaryk si přál reformu církve. Neuznával její dogmatismus, mysticismus a metafyziku. Tvrdil, že takto formulované náboženství brání samostatným a svobodným úvahám lidí o Bohu. Masaryk odmítal slepé důvěřování církvi. Jeho nové náboženství by mělo být založeno na rozumovém a vědeckém poznání. Nemůžeme mít dle Masaryka náboženství teoretické a materialistické, nýbrž praktické a duchovní, v souvislosti s životní zkušeností. Masaryk zpochybňoval vše, co nebylo podrobeno kritikou rozumu a neodpovídalo vědeckému poznání. Dá se tedy říci, že jeho vizí bylo založení přesné moderní vědy o náboženství. To ovšem neznamená, že by Masaryk zavrhoval vše dobré, co do té doby v náboženství vzniklo. Přál si však změnu a pokrok s ohledem na moderní dobu a vědecký vývoj.

Masarykem prezentované nové náboženství nemá být vírou, ale přesvědčením. Masaryk neuznával názory o dvojí pravdě: náboženské a vědecké. Pravda je podle něho jediná, a to vědecká, kritikou ověřená a argumenty zdůvodněná. Masaryk si přál, aby se náboženství stalo sice individuálním vztahem člověka k Bohu, ale zároveň musí mít také sociální aspekt, aby sloužilo ke spojování lidí a vzájemné harmonii. Masaryk si uvědomoval, že ne každý jedinec dosahuje vysokého stupně vzdělanosti, a tudíž tvrdil, že by nové náboženství nemělo být nadmíru intelektuální. Teoretická úroveň má odpovídat průměrně vzdělanému věřícímu.

Myslím si, že hlavní roli v Masarykově pojetí náboženství hraje otázka mravnosti. Pokud podle Masaryka bude lidstvo dodržovat mravní zásady, zesílí mezi lidmi vzájemné přátelské vztahy, stejně jako láska a duševní rovnováha. Masaryk věřil, že náboženská víra dokáže člověka vždy utěšit a podá mu pomocnou ruku, kdykoli bude třeba. Jsem toho názoru, že on sám v sobě cítil jistou schopnost, a také potřebu probudit v lidech náboženství a duchovní jistoty. Snažil se být po celý svůj život aktivní a svým nemalým vlivem ovlivňovat myšlení lidí, jež by mělo odpovídat mravním požadavkům, dle vzoru Ježíše.

Jelikož Masaryk považoval náboženství za podstatu veškerého mravního, sociálního i politického úsilí, viděl také v českých dějinách náboženskou úlohu. Náš národní život by měl dle něho dosáhnout humanitního ideálu. Důležité osoby pro tuto vizi spatřoval hlavně v Husovi, Chelčickém a Komenském. V době Národního obrození do této pomyslné řady Masaryk zařadil také Dobrovského, Kollára, Jungmanna, Havlíčka a Palackého. V církevních reformách z 15. století a v Národním obrození shledával Masaryk mravní a náboženský pokrok českého národa. Masaryk se snažil pěstovat v lidech vlastenectví. Lásku k národu považoval za velmi důležitou věc. V dnešní době by někteří lidé mohli takovéto vlastenectví považovat za jakési vyhrazení se vůči jiným národům. U Masaryka tomu však bylo přesně naopak. Prohlašoval, že ten, kdo nemiluje lidi, jež mu jsou nejbližší: tedy vlastní národ, nemůže cítit lásku k ostatním národům.

Domnívám se, že T. G. Masaryk byl velmi výraznou osobností nejen českých dějin, a proto byl a nadále bude předmětem zkoumání, ať už z pohledu teologů, filosofů či politologů. Jeho poměr k náboženství bude jistě rozebírán celou řadou dalších autorů, přesto si dovoluji tvrdit, že určit zcela jasně Masarykovu filosofii náboženství je věc přetěžká. On sám přiznává, že své myšlenky rozdrobil do více děl, ale ucelenou teorii, tolik potřebnou pro jeho kritiky z řad filosofů, nikdy nepodal. Myslím si však, že lidem, kteří si berou z jeho odkazu příklad, a pro něž jsou jeho názory a přesvědčení hodné k následování, tato skutečnost vůbec nevadí.

7 Zdroje

Knižní zdroje

ČAPEK, Karel. Nové hovory s T. G. Masarykem. 1. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 1992. ISBN 80-85281-26-0 ČE

DURKHEIM, Emile. Sociologie a filosofie. 1. vyd. Praha: Slon, 1996. ISBN 80-85850-57-5

GIDDENS, Anthony. Sociologie. 1.vyd. Praha: Agro, 1999. ISBN 978-80-257-0807-1

HROMÁDKA, Josef Lukl. Masaryk. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2005. ISBN 80-86263-58-4

LUŽNÝ, Dušan. – VÁCLAVÍK, David. – kol. 1. vyd. Praha: Malvern, 2010. ISBN 978-80-86702-69-8

SMOLÍK, Josef. – ŠTĚPÁN, Jan. T. G. Masaryk ve třech stoletích. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-20-07

MACHOVEC, Milan. Tomáš G. Masaryk. 3. vyd. Praha: Česká expedice a Riopress, 2000. ISBN 80-85281-62-7 (ČE)

MASARYK, Tomáš Garrigue. Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus. 8. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. ISBN 80-902659-3-6

MASARYK, Tomáš, Garrigue. Ideály humanitní. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-036-3

MASARYK, Tomáš, Garrigue. Moderní člověk a náboženství. Praha: Jan Laichter, 1934.

MASARYK, Tomáš, Garrigue. Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty. 4. vyd. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. ISBN 80-901971-4-0

MASARYK, Tomáš, Garrigue. Světová revoluce. 19. vyd. Praha: Orbis a Čin, 1933.

MASARYK, Tomáš, Garrigue. V boji o náboženství. 3. vyd. Praha: Čin, 1947.

OPAT, Jaroslav. Filozof a politik T. G. Masaryk. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-044-4

PATOČKA, Jan. Tři studie o Masarykovi. 1. vyd. Praha: Váhy, 1991. ISBN 80-204-0142-3

PAVLINCOVÁ, Helena – HORYNA, Břetislav. Filosofie náboženství – Pokus o typologii. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1999. ISBN 80-210-1702-3

PAVLINCOVÁ, Helena – HORYNA, Břetislav. Judaismus Křesťanství Islám. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9

POLÁK, Stanislav. Tomáš Garrigue Masaryk. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. ISBN 80-7057-022-9

POLÁK, Stanislav. T. G. Masaryk – Za ideálem a pravdou – Kniha 1 – 3. 1. vyd. Praha: Vydavatelství DD, 1994. ISBN 80-901356-2-5

MAHLER, Zdeněk. Ano, Masaryk. Praha: Primus, 2005. ISBN 80-86207-42-0

ŠMÍD, Marek. Masaryk a česká Katolická moderna. 1. vyd. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2007. ISBN 978-80-86263-98-4

